

*Бурко О. В.,**кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри педагогіки та психології
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»**Івончак Н. Д.,**аспірантка кафедри української літератури
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ЛИСТИ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ ДО КИЇВСЬКИХ АДРЕСАТІВ ЯК СКЛАДНИК «ТВОРЧОЇ АВТОБІОГРАФІЇ»

Анотація. У статті наголошено на непроминальній постаті Ольги Кобилянської, яка залишила гідний подиву епістолярій. Уводимо в науковий обіг листівку (1903) та листи Ольги Кобилянської, адресовані киянам – Борисові Грінченку (1903), Володимирові Науменку (1903) та всій редакції «Київської старини» (1904).

У фонді Бориса Грінченка ІР НБУВ збережені, але неопубліковані два листи та листівка, що пов'язані з іменем Ольги Кобилянської. На підставі аналізу спогадів Миколи Чернявського про спільну працю його, Михайла Коцюбинського і Бориса Грінченка над виданням «Дубове листя» на честь Пантелеймона Куліша виявлено, що у листі Бориса Грінченка до письменниці, датованому 06 листопада 1903 року, йшлося саме про цей альманах. Підтвердженням нашого здогаду є також лист-подяка Ольги Кобилянської – Борисові Грінченку від 26 травня 1903 року. На основі епістоли адресат одержав можливість видати свої твори німецькою мовою, як і інші українські автори. Пізніше він опублікував статтю-некролог «Пам'яті Романа Сембратовича» (1906), відзначивши його роль у боротьбі українців за національне існування. Великий Просвітник ознайомлював читачів із поезією Генріха Гейне та Йоганна Вольфганга фон Гете, розмістивши переклади у збірці віршів «Під хмарним небом» (1893). Порівняльний аналіз листа Ольги Кобилянської (листопад 1903 року) та вступного слова автора збірки «Під хмарним небом» підтвердив здогади про те, що Борис Грінченко переслав письменниці саме цю книгу. Напис адресантки на листівці від 26 лютого 1903 року свідчить про глибоку повагу письменників.

У колекції Ольги Кобилянської в ІР НБУВ виявили неопублікований лист від 01 січня 1904 року, адресований редакції «Київської Старини». Він засвідчує факт подачі письменницею новели «Ніоба» до друку в це видання. Відомо, що редактори вперше опублікували твір у «Київській Старині» (1905), ТТ. 89–90. Вони реалізували прохання адресантки – надрукували наприкінці новели присвяту «високоповажаному Ц. К. санітарному совітникови і доцентові д-ру Фридриху Маєрови».

Нововиявлені епістоли Ольги Кобилянської, адресовані киянам Борисові Грінченку, Володимирові Науменку та всій редакції «Київської Старини», можуть поповнити скарбівню епістолярію авторки. Вони виокремлюють її «творчу автобіографію».

Ключові слова: адресат, адресант, лист, листівка, «Київська Старина».

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Знаковою подією в літературному процесі України стало 10-томне зібрання творів Ольги Кобилянської, здійснене завдяки подвижницькій праці учених кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, співробітників Чернівецького літературно-меморіального музею Ольги Кобилянської та колективу Видавничого Дому «Букрек». Відповідно до плану-проспекту у десятому томі упорядники готують до друку понад 500 листів письменниці (у п'ятитомному виданні 1962–1963 рр. їх лише 216).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються авторки. У архіві Миколи Шудри, знаного журналіста з Приірпіння, зберігся рукопис вступної статті «В любові я глибока, як смерть...» до публікації листів Ольги Кобилянської (1997) [1, с. 3]. Автор зосередив увагу на її автобіографії «Про себе саму», написаній на прохання проф. Степана Смалья-Стоцького (15/12 почато – 17/12 закінчено 1921 р.). Письменниця в них розговорилася: «Я писала, коли любила, писала, коли терпіла, писала, коли не находила вдоволення знадвору бажань моїх особистих, коли бачила кривду, заподіяну як людям, як звірятам, цвітам і птахам, писала, коли переймалася великими ідеями про визволення жінки, ідеєю соціалізму, ідеєю націоналізму, патріотизму, який зміцнила в мене Леся Українка» [1, с. 3].

Деякі аспекти її «творчої автобіографії» простежуємо в епістолярії. Анатолій Антофійчук дослідив, що «Комунікативні наміри прохання, вибачення, подяки та ін. Ольги Кобилянської оформлені різними синтаксичними побудовами, до складу яких входять обов'язкові компоненти епістолярної комунікації, як-то: етикетні формули, звертання, графічне оформлення епістолярної інформації тощо» [2, с. 12]. Вона вдавалася до них, надсилаючи епістоли із Чернівців до Києва. До кола її адресатів уходили Борис Грінченко та Володимир Науменко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Нововиявлені листи Ольги Кобилянської, адресовані киянам Борисові Грінченку, Володимирові Науменку та всій редакції «Київської старовини», можуть поповнити скарбівню епістолярію авторки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання):

- обґрунтувати потребу україномовних книжок у Буковині;
- з'ясувати, які видання пересилав Борис Грінченко Ользі Кобилянській з Києва до Чернівців;
- ввести в науковий обіг листівку та листи Ольги Кобилянської, адресовані киянам Борисові Грінченку (1903), Володимирові Науменку (1903) та всій редакції «Київської старини» (1904).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На зламі ХХ століття буковинці мали потребу в україномовних книжках. Осип Маковей у «Листах з Буковини» обґрунтував її: «...австрійський уряд, як захопив край, у свої залізні руки, то більш як сто років не давав нічого ані українцям, ані волохам (*молдаванам, О. Б., Н. І.*), тільки все понімечив, усюди позаводив німецьку мову: і в уряди, і в школи» [3, с. 2]. Важливе значення для нашого дослідження мають зізнання Ольги Кобилянської про стан просвіти в краї: «Про читання українських книжок не було мови. Залізничі в той час не курсували, книгарень не було, засобів до закуплення їх не було, тому, крім часопису «Слово» і руської книжки або брошури якої, що десь-не-десь принагідно попадали до наших рук, – не доходило до нас нічого» [4, с. 232].

Поділяємо думку Ярослави Мельничук: «Нехай невідоме стане знаним і збагатить лектуру нинішнього читача!» [5, с. 8] і вводимо в науковий обіг листівку та листи письменниці про можливість ознайомлюватися з україномовними виданнями.

Теплими і зворушливими є написи Ольги Кобилянської на листівці та рядки листа Борисові Грінченку, які свідчать про взаємні симпатії і глибоку повагу письменників. Подаємо текст нововиявленої листівки Ольги Кобилянської [*правпис адресантки зберігасмо – О. Б., Н. І.*]:

«Київ, вул Гоголевська, № 9.

Чернівці. 26 лютого. 1903.

Високоповажаний Добродію!

Книжку Вашу одержала і дуже приязно дякую, що не забули нас теж. Як подужаю, то хочу прочитати. Я через предків хора лежала. Пишусь з поважанням Ольга Кобилянська [6].

Здогадно, йшлося про альманах «Дубове листя» на честь П. Куліша. Залишилися спогади Миколи Чернявського про спільну працю його, Михайла Коцюбинського і Бориса Грінченка над виданням: «Я подав ініціативу, Грінченко, як великий прихильник Кулішів, ініціативу цю піддержав, Коцюбинський, хоч і відносився досить негативно до Куліша, зацікавився самою ідеєю видання альманаха. І разом утрюх ми взяли за роботу. І тут я зараз почув різницю між Грінченком і Коцюбинським, як взагалі щодо розуміння й оцінки творів і письменників, так, головним чином, щодо їх мови. Коцюбинського принадувала в творах, так мовити, їх екзотичність, часом, штучність, взагалі те, що здавалось йому новим і оригінальним. Грінченкові більше подобались твори вільні від штучності, він любив писання реальне, правдиве й доступне широким масам. Щодо мови, Коцюбинський був прихильником мови західноукраїнської й почасти галицької, а Грінченко навпаки.

Наш альманах ми склали для широкого кола читачів України й тому рішили щодо мови, то вона повинна бути приступною саме для них. Тому ми підбирали й відповідний матеріал, або, коли мова декотрих авторів нас не задовольняла, прохали їх виправити її або подекуди й самі це робили.

Не обійшлося тут, звичайно, й без непорозумінь з авторами й випадів з їхнього боку. Хоч ми не хотіли кого-небудь ображати, бажали тільки зостатись на наміченій нами позиції. Пригадую про це, щоб зазначити одну з характерних рис Грінченка, то – бажання його одвоювати Україні відповідне її силам і засобам місце в загальноукраїнському житті й поступі» [7, с. 22–23].

Підтвердженням нашого здогаду є також лист-подяка Ольги Кобилянської, датований 26 травня 1903 р. і адресований Борисові Грінченку:

«Чернівці. 26.05.1903

Високоповажаний Добродію!

Не знаю, як перепросити Вас за своє мовчання. Ваше шановне письмо одержала зараз, потім і всі дев'ять, отримала «Дубове листя». Дуже щиро дякую за одне і друге. «Дубове листя» – се гарне видання; дай Боже. Щоб сему виданню могли слідувати друге, і якнайскорше. Я радо причин завсігди в видавництвах українців, лиш коли б мала завше щось доброго. Тепер в мене пустка на матеріали, і жаль мені, що мусіла відповісти про забродніці Косачевій вислати що-небудь з своїх праць. То саме і добр. Коцюбинському мушу на якийсь час розстатися з пером. Вдома родичі занедужали, [*нерозбірливо, О. Б., Н. І.*] хорують, і треба займатись мені домашньою працею. Нічо не допоможе. Може, потім настануть для мене ліпші часи. Певно, буде Вам відомо, ласкавий добродію, що в Відні видає Роман Сембратович часописи в німецькій мові під заг. «Ruthenische Revue». Дуже гарно промовля в користь русинів; там будуть містити різні статті, політичні, історичні і літературні. Се часопись руська, ведена лише в німецькій мові, і промовляє до цілої Європи. Отож просимо редактора Р. Сембратовича, щоб і українці забирали в ній голос і висилали різні дописи. Нехай висилають свої дописи в руській мові, а вони будут перекладатися вже на німецьке.

Адреса Roman Sembratowycr у Bidnu (Wien, XVIII). Lozzaristen, qossi № 36. І так передаю отсю прозку на Ваші руки, високоповажаний Добродію.

Ще раз сердечно дякую за пересилку «Дубового листя».

Пишусь з правдивим поважанням Ольга Кобилянська [8].

У цих словах сутність взаємин двох культурних діячів України – Ольги Кобилянської та Бориса Грінченка. Завдяки ласкавим запросинам письменниці, не тільки адресат одержав можливість опублікувати свої твори німецькою мовою, але й інші українські автори. Пізніше він опублікував статтю-некролог «Пам'яті Романа Сембратовича» (1906), відзначивши непроминальну його роль у боротьбі українців за національне існування: «Сембратович вивів нашу справу на широкий світ, поставив її перед судом Європи. І цим ділом він, безперечно, вписав своє ім'я в історію нашого національного руху» [9, с. 106].

Великий Просвітник ознайомлював читачів із надбаннями світової літератури, зокрема поезією Генріха Гейне та Йоганна Вольфганга фон Гете. Декілька перекладів розмістив у збірці віршів «Під хмарним небом» (1893). У листі від 06 листопада 1903 року до Ольги Кобилянської зазначив:

«Високоповажана Пані!

Уже налагодивсь посилати Вам свою книгу, як од дочки з Львова відібрав звістку про Вашу хворобу. Та незабаром прийшла й друга звістка, що одужуєте, і я зважуюсь тепер потурбувати Вас цим листом.

Ваша хвороба засмутила була у нас всіх Ваших прихильників. Так саме як звістка, що Вам ліпше, вчинила полегкість і нам. Наші найщиріші бажання вернути скоро здоров'я на добро собі і на славу рідному письменству.

Яко малу ознаку моєї великої поваги до Вашої праці прошу прийняти сю книгу. Коли не зараз, то, може, згодом коли зазирнете в пісні такі, які вміємо співати під хмарним небом.

З великою шанобою й щирою прихильністю Б. Г – ко
1903. XI. 06.

З Києва» [10].

Згодом, йшлося про збірку віршів «Під хмарним небом» (1893), видану під псевдонімом Василь Чайченко у Львові у друкарні Наукового Товариства імені Шевченка. У вступному слові автор зізнався: «Це південне наше небо, що повинно було б сяти живущим сяєвом, – дуже воно вже нахмарене. А під хмарним небом не заспіваеш веселої пісні...» [11, с. 5].

Лист-відповідь Ольги Кобилянської її редактору Володимирові Науменку, датований 27 лютого 1903 року, став підтвердженням публікації нарису письменниці «За готар». Подаємо текст епістоли:

«Буковина. Чернівці. 27. II. 1903.
ул. Новий Світ, ч. 61.

Високоповажаний пане Добродію!

Ваше пч. письмо з 18 Янв. с. р. я одержала, також і число «Кіевської старини», в котрім знаходиться мій нарис «За готар». Дуже дякую за пересилку книжки. Радо вишлю ще коли знов яку працю, коли її буду мати для «Кіевської старини». Поки що я дуже домашніми привалена обов'язками, і майже цілком до літературної праці не можу дібратись. Мій батько нездухає вже цілий рік, а мати в послідних часах до такої степені на силах підупала, що я рада, коли она мені ще в постіль не лягає. Ціла господарка домова спочиває на мені, тим більше, що вдома, окрім братів, нема ніякої іншої покрівленої жіночої душі, щоб могла мене в домашній господарці заступити; а в нас родина велика і вимагає праці.

Мені дуже прикро, що мушу письменство занедбувати, а з другої сторони, думаю собі часом, що, може, оно і ліпше, коли мовчу; а от що там за такий хосен народови з моїх писем? Гадаю, але знаю себе добре – скоро в мене лиш трохи настане більше часу, тоді возьмуся знов за перо.

З Чернігова просили мене вислати до місяця Мая яке оповідання (там укладається видавництво нової книги), так само із Одеси. До Одеси вишлю, бо давніше обізвалось, але Чернігів мушу відмовити, бо не гадка в теперішніх обставинах так скоро щось прилагодити, прикро так се, але не вдію тепер проти того нічого.

Тішуся заодно виїхати знов в Україну. Заодно тягне мою душу туди. Думаю, що, може, вже сего року здійсниться то моє бажання, а то все було в мене стільки гризот і клопотів! От так мають ся справи коло мене, високоповажаний Добродію. Та маю надію, що колись все зміниться на ліпше.

Ще одно. На коли б вис. пов. редакція «Кіевської старини» платила за белетристичні праці, то я б просила б пересилку гонорару за нарис «За готар». Мушу тут заявити, що я не все поступаю собі так, але тепер, і на якийсь час, я приневілена до того.

Сподіваюсь, високоповажаний Добродію, що не возьмете мені се зазле.

Пишусь з правдивим поважанням Ольга Кобилянська» [13].

Редакція «Кіевської старини» також пересилала своє видання з опублікованими творами Ольги Кобилянської на Буковину. Аналіз листа письменниці від 01 лютого 1904 року виявив причину появи новели «Нюба» на сторінках томів 89–90 «Кіевської старини» (1905). Подаємо його текст:

«Буковина. Чернівці. 01. II. 1904.

ул. Новий Світ, ч. 46.

Високоповажана Редакція «Кіевская старина»!

Висилаю свою новелу п. з. «Нюба»; трохи пізно, але скорше стан здоров'я не позволяв.

Наколи би придалася, то прошу ласкаво перед надрукуванням мову евентуально вигладити, бо сама знаю, що в ній багато германістики, хоча не годна її очистити з неї як слід.

Також просила би я в разі прийняття новели додати під заголовком слідує: «Присвята високоповажаному Ц. К. санітарному совітникови і доцентові д-ру Фридриху Масрови». Чи в разі прийняття новели «Кіевскою стариною» не могла б я її ще окремо друкувати в Галичині? Здається, окреме видання в Галичині не вадило б виданню на Україні, тому що «Кіевская старина» доходить до нас лиш в дуже неможлих числах, як і навиворот «Літературно-науковий Вісник» чи видання «Видавничої спілки» доходять мало в Україну. На коли би ся справа вже була рішена, прошу о ласкаву відповідь, евентуально озворот манускрипту, щоб я знала, як ним опісля розпоряджати.

З глибоким поважанням Ольга Кобилянська [12].

Відомо, що наприкінці новели (Т. 90, кн. 3) редактори «Кіевської старини» реалізували прохання адресантки – надрукували присвяту «високоповажаному Ц. К. санітарному совітникови і доцентові д-ру Фридриху Масрови».

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Нововиявлені епістоли Ольги Кобилянської увиразнюють її творчі зв'язки з Великим Просвітником – Борисом Грінченком, який пересилав їй україномовні книги. Завдяки інформаційному листу адресантки від 1 лютого 1904 року, надісланому всій редакції «Кіевської старини», довідуємося про намір опублікувати новелу «Нюба» у часописі, що й здійснилося. Лист-подяка письменниці від 27 лютого 1903 р., адресований Володимирові Науменку, стає підставою для розуміння, що її нарис «За готар» був опублікований у редагованому ним виданні «Кіевська Старина». Так що листи Ольги Кобилянської виаскрвляють її «творчу автобіографію».

Література:

1. Шудря М. А. «В любові я глибока, як смерть...». Вступна стаття до публікації листів Ольги Кобилянської (1997). НБУВ ІР. Ф. 299. Од. зб. 589.
2. Антофійчук В. Синтаксичні засоби оформлення епістолярного дискурсу Ольги Кобилянської. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 23 (1). С. 9–12.
3. Маковей О. Листи з Буковини. *Громадська думка*. 1906. 7 лютого. С. 2.
4. Кобилянська О. Твори : в 5 тт. Київ : Державне видавництво художньої літератури. 1963, Т. 5. 752 с.
5. Кобилянська О. Отривай, сонце... збірка малої прози ; укр. та нім. мовами, упорядкув., вступ. ст. та прим. Я. Мельничук. Чернівці : Букрек, 2011. 400 с.

6. Листівка Ольги Кобилянської Борису Грінченку від 26 лютого 1903 р. НБУВ ІР. Ф. III. Од. зб. 37421.
7. Чернявський М. Кедр Ливана (спогади про Б. Грінченка). Херсон : Українська Книгарня. 1920. 36 с.
8. Лист Ольги Кобилянської Борисові Грінченку від 26 мая 1903 р. ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 37422.
9. Грінченко Б. Пам'яті Р. Сембратовича. *Нова громада*. 1906. № 1. С. 101–106.
10. Лист Бориса Грінченка Ользі Кобилянській від 1903. XI. 06. НБУВ ІР. Ф. III. Од. зб. 40909.
11. Чайченко В. Під хмарним небом. У Львові : Наукове Товариства імені Шевченка, 1893. 197 с.
12. Лист Ольги Кобилянської до редакції «Київської Старини» від 01. II. 1904. НБУВ ІР. Ф. II. Од. зб. 2986.
13. Лист Ольги Кобилянської Володимиру Науменку від 27 лютого 1903 р. ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 7641.

Burko O., Ivonchak N. Letters of Olga Kobylanskaya to Kyiv addresses as a component of the «creative autobiography»

The article emphasizes the enduring significance of Olha Kobylanska, who left behind an admirable collection of letters. It introduces into scholarly circulation a postcard (1903) and letters by Olha Kobylanska addressed to Kyiv residents – Borys Grinchenko (1903), Volodymyr Naumenko (1903), and the entire editorial board of «Kyivska Staryna» (1904).

Based on an analysis of Mykola Cherniavsky's memoirs about his collaboration with Mykhailo Kotsiubynsky and Borys Grinchenko on the publication of «Oak leaves» in honor of P. Kulish, it has been revealed that Borys Grinchenko's letter to Olha Kobylanska, dated November 6, 1903, specifically referred to this almanac. Our hypothesis is further supported by Olha Kobylanska's letter of gratitude to Borys Grinchenko dated May 26, 1903. Through this correspondence, the addressee gained the opportunity to publish her works in German, as did other Ukrainian authors.

Later, Grinchenko published an obituary article titled «In Memory of Roman Sembratovych» (1906), highlighting his role in the Ukrainians' struggle for national existence. The Great Enlightener also introduced readers to the poetry of Heinrich Heine and Johann Wolfgang von Goethe, publishing translations in the poetry collection «Under a Cloudy Sky» (1893). A comparative analysis of Olha Kobylanska's letter (1903) and the author's preface to «Under a Cloudy Sky» confirmed the hypothesis that Borys Grinchenko had sent Kobylanska this particular book.

The newly discovered letters of Olha Kobylanska, addressed to Kyiv residents Borys Grinchenko, Volodymyr Naumenko, and the entire editorial board of «Kyivska Staryna», can enrich the treasury of the author's epistolary legacy. They illuminate her «creative autobiography».

Key words: addressee, sender, letter, postcard, «Kyivska Starina».